

Drs. C.J.M. Spierings

No. 2.129

ACHTERSTALLIG ONDERHOUD
EN WERKGELEGENHEID
IN BOSSEN EN NATUURTERREINEN

Augustus 1979

SIGN: L26-2.129
EX. NO: A
MLV: 7939107

Landbouw-Economisch Instituut

Afdeling Structuuronderzoek

102175

OVERZICHT VAN UITGEBRACHTE VERWANTE PUBLIKATIES

No. 2.85	Het personeelsbestand in dienst bij eigenaren en beheerders (exclusief gemeenten) van bossen en natuurterreinen) Drs. C.J.M. Spierings en G.H. Wolsink December 1976 Als samenvatting te verkrijgen onder Mededelingen no. 160	Uitverkocht f 6,--
No. 2.88	Het gemeentelijk personeelsbestand in de groene sector Drs. C.J.M. Spierings en drs. L. Tjoonk December 1976	f 12,50
No. 2.94	Het personeelsbestand van hoveniers- en groenvoorzieningsbedrijven Drs. C.J.M. Spierings en J.F. Vos Mei 1977 Als samenvatting te verkrijgen onder Mededelingen no. 171	Uitverkocht f 6,--
No. 2.95	Het personeelsbestand van inlands rondhouthandelaren Drs. C.J.M. Spierings en P.C. Wedemeier Juni 1977	f 8,--
No. 2.104	Werknemers in de groene sector: hun kijk op werk en beroep Drs. C.J.M. Spierings en C.M. van Elk December 1977	f 10,--
No. 2.111	Het werktuigen- en machinepark in de groene sector Drs. C.J.M. Spierings en P.C. Wedemeier Mei 1977	f 10,--
No. 2.112	Het personeelsbestand in de groene sector: een vooruitblik tot 1985 Drs. C.J.M. Spierings Mei 1978	f 12,50

OVERZICHT VAN UITGEBRACHTE VERWANTE PUBLIKATIES (vervolg)

No. 2.118	De huidige en toekomstige werkgelegenheid in de groene sector Drs. C.J.M. Spierings Juni 1978	f 12,50
Mededeling no. 179	De potentiële werkgelegenheid in het onderhoud van bossen en natuurterreinen in Overijssel Ir. P. van der Linden en drs. C.J.M. Spierings September 1977	Uitverkocht
No. 5.42	De handel in inlands rondhout in 1973 W. Timmer Augustus 1976	f 15,--
No. 5.47	Bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw over 1975 E.P. Berger en ing. C.J. Veldhuyzen September 1977	f 10,--

Inhoud

	Blz.
WOORD VOORAF	7
1. INLEIDING	9
1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek	9
1.2 Opzet en uitvoering	10
2. BOSSEN EN NATUURTERREINEN	12
2.1 Bossen	12
2.2 Natuurterreinen	13
3. HUIDIGE WERKACHTERSTAND	15
3.1 Bosareaal met werkachterstand en aard van deze achterstand	15
3.2 Werkachterstand in bossen in manweken	17
3.3 Areaal natuurterreinen met werkachterstand en aard van deze achterstand	18
3.4 Werkachterstand in natuurterreinen in manweken	20
3.5 Totale werkachterstand in bossen en natuurterreinen in manweken	21
4. VERWACHTINGEN T.A.V. HET WEGWERKEN VAN DE ACHTERSTAND	22
4.1 In bossen	22
4.2 In natuurterreinen	24
4.3 Wegwerken van de achterstand in bossen en natuurterreinen	25
5. WERKGELEGENHEID IN BOSSEN EN NATUURTERREINEN IN DE KOMENDE JAREN	28
5.1 Uitvoering van de werkzaamheden	28
5.2 Arbeidsbezetting	28
5.3 Potentiële werkgelegenheid door inhalen van de bestaande werkachterstand	30
5.4 Uitbreiding van de werkgelegenheid door realisering van de potentiële werkgelegenheid	32
CONCLUSIES	35
SLOTOPMERKINGEN	36
BIJLAGEN	
1. Begrippen	37
2. Vragenlijst	38

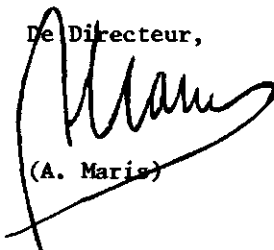
Woord vooraf

Het Staatsbosbeheer heeft het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek in te stellen naar de potentiële werkgelegenheid bij het beheer van bossen en natuurterreinen in Nederland. De aanleiding daartoe vormde een eerder in Overijssel verricht verkennend onderzoek naar het aantal arbeidsplaatsen dat het inhalen van achterstallig onderhoudswerk in deze sector zou kunnen opleveren. Een landelijke inventarisatie is van belang voor het beleid van het Staatsbosbeheer ten aanzien van bossen en natuurterreinen. Ook met het oog op de uitvoering van aanvullende werkgelegenheidsprojecten in het kader van de E-regeling en de Wet Sociale Werkvoorziening is inzicht wenselijk. Dat geldt eveneens voor het op te stellen Meerjarenplan Bosbouw.

Voor de uitvoering van het onderzoek kon voor een deel worden aangesloten aan de onlangs gereedgekomen studie naar de huidige en toekomstige omvang van het personeelsbestand in de zogenaamde "groene sector", alsmede aan het in Overijssel verricht onderzoek. Daarnaast was een aanvullende enquête nodig, waaraan vele eigenaren en beheerders hun gewaardeerde medewerking hebben verleend. Een woord van dank is hier zeker op zijn plaats.

Het onderzoek werd uitgevoerd door drs. C.J.M. Spierings met medewerking van P.C. Wedemeier, beiden van de afdeling Structuuronderzoek van het Instituut.

De Directeur,

(A. Maris)

Den Haag, augustus 1979

1. Inleiding

1.1 Aanleiding en doel van het onderzoek

Het Staatsbosbeheer heeft het Landbouw-Economisch Instituut verzocht een onderzoek in te stellen naar de potentiële werkgelegenheid 1) bij het beheer van bossen en natuurterreinen. Doordat onder meer de houtprijzen daalden terwijl de lonen en andere kosten stegen, is in de onderhoudswerkzaamheden nogal wat achterstand ontstaan. Gebrek aan financiële middelen was er de belangrijkste oorzaak van dat in toenemende mate allerlei noodzakelijke werkzaamheden achterwege zijn gebleven, zoals onrendabele dunning, prunusbestrijding, verwijdering van berken- of grovedennenopslag e.d. Uit een recent onderzoek in Overijssel 2) bleek dat het inhalen van achterstallig onderhoudswerk in bossen en natuurterreinen circa 60 man extra permanent werk zou kunnen verschaffen op een totale bosoppervlakte van circa 21.000 ha en natuurterreinen van circa 15.000 ha.

De bedoeling van dit onderzoek is na te gaan voor hoeveel arbeidsplaatsen er in potentie ruimte bestaat bij het achterstallig onderhoudswerk in bossen en natuurterreinen in Nederland. Daarbij dient tevens te worden vastgesteld welk deel daarvan nog niet is gerealiseerd evenals de mogelijkheden om deze potentiële werkgelegenheid om te zetten in reële werkgelegenheid.

Dit onderzoek is van belang voor het beleid ten aanzien van bossen en natuurterreinen, dat o.a. gericht is op de handhaving en verbetering van de kwaliteit hiervan. Mogelijkheden daartoe bieden de per 1 januari 1977 van kracht geworden Beschikkingen Bosbijdragen en Natuurbijdragen. Voor dit beleid is het belangrijk het totale werkpakket betreffende het onderhoudswerk te kennen. Dat geldt ook met betrekking tot de onlangs van kracht geworden Bijdrageregeling Samenwerking in de Bosbouw. Mede met het oog op de uitvoering van aanvullende werkgelegenheidsobjecten in het kader van de E-regeling en volgens de Wet Sociale Werkvoorziening is het van belang geïnformeerd te zijn over de hoeveelheid achterstallig onderhoudswerk in gebieden waar bosbouw en natuurbeheer aan de orde zijn. Dit inzicht is ook van betekenis voor het Meerjarenplan Bosbouw.

1) Voor de begrippen: zie bijlage 1.

2) Van der Linden, P. en C.J.M. Spierings, 1977, De potentiële werkgelegenheid in het onderhoud van bossen en natuurterreinen in Overijssel, Den Haag.

1.2 Opzet en uitvoering

Om de huidige werkgelegenheid te kunnen vaststellen, zijn gegevens nodig over:

- de oppervlakte bossen en natuurterreinen;
- de werkzaamheden in bossen en natuurterreinen;
- het aantal werknemers (uitvoerend "vast" en "los" personeel);
- het aantal personen (manjaren) dat werkzaam is op aanvullende werken, volgens de E-regeling of krachtens de Wet Sociale Werkvoorziening 1).

Ten einde een beeld te verkrijgen van de potentiële werkgelegenheid is inzicht gewenst in:

- de werkzaamheden en de oppervlakte waarin werkachterstand bestaat;
- het aantal manweken nodig om de werkachterstand in te halen;
- de te verwachten werkachterstand.

Ter verkrijging van de benodigde gegevens kon voor een deel gebruik worden gemaakt van het bij het Landbouw-Economisch Instituut onlangs gereedgekomen onderzoek naar het huidige en toekomstige personeelsbestand in de zogenaamde groene sector (bossen, natuurterreinen en beplantingen) 2). De enquête voor dat onderzoek omvatte alle beheerseenheden met bossen en natuurterreinen van 250 ha of groter, en - in verband met het grote aantal - slechts een deel van die kleiner dan 250 ha.

Uit het in Overijssel uitgevoerde onderzoek bleek echter dat ook op beheerseenheden kleiner dan 250 ha sprake was van een aanzienlijke werkachterstand. Op grond van deze overweging maar ook om praktische redenen - het grote aantal boscijzenaren - is een benedengrens ingevoerd van 50 ha. Voor de vaststelling van de werkachterstand en de daaruit voortvloeiende potentiële werkgelegenheid zijn derhalve gegevens verzameld bij alle beheerseenheden - behalve Overijssel - met 50 ha en meer bos 3) of natuurterreinen. Hiertoe zijn benaderd: de rijksoverheid met name Staatsbosbeheer, provinciale landschapsstichtingen, Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland, gemeenten, particuliere bosbezitters (personen, bedrijven, instellingen, stichtingen e.d.) en rentmeesterskantoren. De verzameling van de benodigde gegevens had plaats door middel van een schriftelijke enquête (zie bijlage 2), namelijk tussen april en augustus 1978.

De medewerking van de eigenaren en beheerders aan de enquête was goed (response van circa 70%). Dit betekent dat van ruim 155.000 ha bos en 89.000 ha natuurterrein nadere gegevens beschikbaar zijn gekomen. Om echter een volledig beeld te krijgen, is een

1) Zie bijlage 1. Begrippen.

2) Spierings, C.J.M., 1978, De huidige en toekomstige werkgelegenheid in de groene sector, Den Haag.

3) Uitgegaan is van bij het Boschap geregistreerde bosbezittingen.

omrekening toegepast. Voor een overzicht voor Nederland als geheel zijn vervolgens de in een eerder stadium hieromtrent in Overijssel verzamelde gegevens opgenomen, te meer omdat nog weinig van de reeds gesignaleerde werkachterstand blijkt te zijn ingehaald. De in de tabellen vermelde cijfers zijn dus landelijke cijfers, welke betrekking hebben op beheerseenheden met 50 ha en meer bos of natuurterrein.

Tabel 1.1 In het onderzoek betrokken oppervlakte bossen en natuurterreinen 1) naar eigenaarscategorie

Eigenaarscategorie	Oppervlakte (volgens enquête) 2)		Totale oppervlakte Nederland 3)	
	bossen	natuurtherreinen	bossen	natuurtherreinen
	ha	ha	ha	ha
Particulieren	26.390	3.250	50.045	11.575
Gemeenten, provincies en waterschappen	40.605	14.425	45.715	15.700
Rijksoverheid	64.565	34.720	79.380	48.825
Natuurbeschermingsorganisaties	23.565	36.500	21.230	32.850
Totaal	155.125	88.895	196.370	108.950

- 1) Beheerseenheden van 50 ha of groter.
- 2) Exclusief Overijssel.
- 3) Na omrekening en inclusief Overijssel.

2. Bossen en natuurterreinen

2.1 Bossen

Onder bossen worden verstaan houtopstanden en rijbeplantingen, welke zowel binnen als buiten de bebouwde kom - in de zin van de Boswet - liggen. Het betreft hier evenwel uitsluitend beheerseenheden met 50 ha of meer bos. Een aanzienlijk deel van de beheerseenheden omvat zowel bossen als natuurterreinen. Daarnaast zijn in het onderzoek beheerseenheden opgenomen met uitsluitend natuurterreinen, wat bijvoorbeeld het geval is bij natuurbeschermingsorganisaties en de overheid.

De totale oppervlakte bos in Nederland van beheerseenheden van 50 ha of groter bedroeg ruim 196.000 ha, verdeeld over de verschillende eigenaarscategorieën en een groot aantal beheerseenheden. Kleine eenheden bos komen vooral voor bij particuliere eigenaren en gemeenten, grote eenheden bij de rijksoverheid. Grote oppervlakten bos komen voor op de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug, in 't Gooi, Drenthe, Overijssel, Noord-Brabant en Limburg. Bijzonder bosarm zijn het noorden en westen van het land. Van de onderzochte oppervlakte bos van ruim 196.000 ha beheert de rijksoverheid (Staatsbosbeheer en een aantal departementen) 40%, de gemeenten, provincies en waterschappen 23%, de natuurbeschermingsorganisaties (landschapsstichtingen, Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten) 11% en de particuliere eigenaren en beheerders 26%.

Tabel 2.1 Oppervlakte bos 1) en aantal beheerseenheden

Eigenaarscategorie	Onderzochte oppervlakte bos		Aantal beheerseenheden
	ha	%	
Particulieren	50.045	26	309
Gemeenten e.d. 2)	45.715	23	176
Rijksoverheid	79.380	40	58 3)
Natuurbeschermings-organisaties	21.230	11	12
Totaal	196.370	100	555

- 1) Inclusief rijbeplantingen, geregistreerd bij het Boschap.
- 2) Gemeenten, provincies en waterschappen.
- 3) Meerdere beheerseenheden per beheerder.

2.2 Natuurterreinen

Onder natuurterreinen worden verstaan heide en vennen, water en moeras, schraalland, rietland, duinen, stuifzand, gorzen, kwelders e.d. De oppervlakte natuurterreinen bedraagt bijna 109.000 ha verdeeld over diverse eigenaarscategorieën en een tamelijk groot aantal beheerseenheden. Grote oppervlakten natuurterreinen liggen in Friesland, Gelderland en Noord-Holland. Vooral de particuliere eigenaren en in iets mindere mate de gemeenten hebben een kleine oppervlakte natuurterrein per beheerseenheid, de rijksoverheid en de natuurbeschermingsorganisaties daarentegen een grote oppervlakte. De natuurbeschermingsorganisaties hebben met 32.850 ha een aanzienlijk deel (30%) van de geïnventariseerde oppervlakte natuurterreinen in beheer, verdeeld over 12 beheerseenheden. De rijksoverheid beheert met ruim 48.800 ha op 53 beheerseenheden het grootste deel (45%). Het resterende deel is in handen van particuliere eigenaren (11.575 ha) en gemeenten e.d. (15.700 ha).

Tabel 2.2 Oppervlakte natuurterreinen en aantal beheerseenheden

Eigenaarscategorie	Onderzochte oppervlakte natuurterrein		Aantal beheerseenheden
	ha	%	
Particulieren	11.575	11	139
Gemeenten e.d.	15.700	14	96
Rijksoverheid	48.825	45	53
Natuurbeschermingsorganisaties	32.850	30	12
Totaal	108.950	100	300

De aard van de natuurterreinen loopt nogal uiteen (tabel 2.3). Ruim 42.000 ha van de geïnventariseerde oppervlakte bestaat uit duinen, zandverstuivingen, slikken e.d., terwijl ook de oppervlakte heide en vennen aanzienlijk is (34.800 ha). Verder zijn onderscheiden: water en moeras, hakhout, riet- en schraalland. Over het algemeen genomen blijkt een grote spreiding over de verschillende soorten natuurterreinen, vooral ten aanzien van duinen, zandverstuivingen, slikken e.d., maar meer nog bij hakhout, heide en vennen. Water en moeras, evenals riet- en schraalland treft men in overwegende mate aan bij de natuurbeschermingsorganisaties. Per eigenaarscategorie is sprake van een duidelijk verschil. De particuliere eigenaren hebben vooral heiden en vennen in beheer, de gemeenten daarentegen duinen, zandverstuivingen, slikken e.d. De rijksoverheid heeft een groot aandeel in beide soorten natuurterreinen.

Tabel 2.3 Aard en oppervlakte (in ha) van de natuurterreinen

Aard van de natuurterreinen	To-taal	Parti-culie-ren	Ge-meen-ten e.d.	Rijks-over-heid	Natuur-bescher-mings-organ.
Hakhout	3.020	1.049	745	728	498
Heide en vennen	34.794	7.263	4.854	14.015	8.662
Water en moeras	13.050	383	620	3.225	8.822
Rietland	3.487	20	74	1.465	1.928
Schraalland	3.346	70	30	1.644	1.602
Duinen, zandverstui-vingen, slikken e.d.	42.076	2.790	9.377	20.093	9.816
Indeling onbekend	9.177	-	-	7.655	1.522
Totaal	108.950	11.575	15.700	48.825	32.850

3. Huidige werkachterstand

3.1 Bosareaal met werkachterstand en aard van deze achterstand

De belangrijkste oorzaak van het ontstaan van werkachterstand 1) in bossen is het niet of nauwelijks rendabel zijn van het bosbezit 2). Mede daardoor zijn in toenemende mate allerlei noodzakelijke beheersmaatregelen ten behoeve van de instandhouding van bossen, zoals vrijstellen, zuiveren, snoeien, prunusbestrijding en dunning, achterwege gebleven. Gebrek aan financiële middelen leidde er onder meer toe dat eventueel benodigde (extra-) arbeidskrachten niet konden worden aangetrokken.

Op circa twee derdedeel van de beheerseenheden met 50 ha of meer bos bestaat volgens de beheerders een werkachterstand. In tabel 3.1 zijn de werkzaamheden genoemd waarin achterstand bestaat en op welke oppervlakte bos de achterstand betrekking heeft. Om een indruk te krijgen van de totale werkachterstand is ten aanzien van de oppervlakte bos, waarover de eigenaren en beheerders geen gegevens hebben ingezonden een omrekening toegepast. De Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten beschikte niet over gedetailleerde gegevens t.a.v. de aard van de werkzaamheden en de arealen (bossen en natuurterreinen) waarin achterstand bij het onderhoudswerk bestaat. Wel is een totaalindruk verstrekt van het aantal arbeidskrachten dat nodig is voor de uitvoering van achterstallig werk in de komende vijf jaar. Waar dat mogelijk was, zijn gegevens hieromtrent in de tabellen opgenomen.

In totaal is er op ruim 147.000 ha bos sprake van een werkachterstand, wat neerkomt op 75% van de totale oppervlakte. Per eigenaarscategorie ligt dit enigszins verschillend. Bij de gemeenten, provincies en waterschappen evenals bij de rijksoverheid komt op ruim twee derde van de oppervlakte bos werkachterstand voor, bij de natuurbeschermingsorganisaties en bij de particuliere bos-eigenaren zelfs op rond 90% van de oppervlakte bos. Het grootste deel van de oppervlakte bos met werkachterstand is aanwezig bij de rijksoverheid (ruim 52.800 ha), gevolgd door de particuliere eigenaren (ruim 43.800 ha), de gemeenten (31.100 ha) en de natuurbeschermingsorganisaties (19.350 ha).

-
- 1) Onder werkachterstand wordt hier verstaan het geheel van werkzaamheden dat voor het realiseren van de door de eigenaar of beheerder gestelde beheersdoeleinden noodzakelijk is maar niet (geheel) tot uitvoering kon komen.
 - 2) Vergelijk: Berger, E.P. en C.J. Veldhuijzen, 1978, Bedrijfsuitkomsten in de Nederlandse particuliere bosbouw over 1976, Den Haag.

Tabel 3.1 Werkzaamheden in bossen met werkachterstand

Eigenaarscategorie	Werkachterstand (in ha) bij				Oppervlakte bos waar- in werkachterstand	
	vrij- stellen	zui- veren	snoeien	dunnen	prunus- bestr.	ha in % van de totale bos- oppervlakte
Particulieren	1.635	4.345	1.245	5.815	5.385	43.865 88
Gemeenten e.d.	1.420	3.490	1.315	3.670	6.200	31.100 68
Rijksoverheid	1.700	3.005	365	3.780	8.710	52.835 67
Natuurbeschermings- organisaties	280 1)	315 1)	325 1)	670 1)	530 1)	19.350 91
Totaal	5.035 1)	11.155 1)	3.250 1)	13.935 1)	20.825 1)	147.150 75

1) Exclusief Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten (detaillering onbekend).

Het zuiveren en dunnen evenals de prunusbestrijding is vooral op de kleine, maar ook op diverse grote beheerseenheden in het gedrang gekomen. De prunusbestrijding vertoont met 20.825 ha de grootste oppervlakte met werkachterstand, terwijl ook bij het dunnen (13.935 ha) en zuiveren (11.155 ha) de achterstand aanzienlijk is. Uit de enquête bleek dat bij de rijksoverheid veel achterstand voorkomt bij de prunusbestrijding en ook wel bij het zuiveren en dunnen. Een min of meer overeenkomstige situatie is geconstateerd bij de gemeenten en particuliere eigenaren, hoewel daar de oppervlakte met prunus minder groot is dan bij de rijksoverheid.

Bij de particulieren is de werkachterstand tamelijk gelijkmatig verdeeld over de oppervlakteklassen, waarbij wat het vrijstellen, snoeien, dunnen en de prunusbestrijding betreft het accent (naar aantal hectare achterstand) ligt bij beheerseenheden met 250 ha of minder bos, en bij het zuiveren bij eenheden boven 250 ha bos. Bij de gemeenten ligt de nadruk wat meer op beheerseenheden boven 250 ha bos, vooral voor het snoeien en ook wel ten aanzien van de prunusbestrijding, daarentegen bij het vrijstellen, zuiveren en dunnen op beheerseenheden van 100 tot 500 ha bos. Bij de rijksoverheid en de natuurbeschermingsorganisaties komt de achterstand overwegend voor op de grote beheerseenheden.

Een groot deel van de particuliere bosteigenaren heeft geen personeel in dienst - de eigenaar en/of gezinsleden doen onderhoudswerk in het bos, al dan niet in vrije tijd - of werkt met los personeel. Dit in tegenstelling tot de overheid, gemeenten en natuurbeschermingsorganisaties, waar veelal een of meer man als vast personeel werkzaam is, eventueel in combinatie met los personeel en/of personeel in AW-verband, volgens de E-regeling of krachtens de Wet Sociale Werkvoorziening 1). De aanwezigheid van vast personeel betekent niet zonder meer dat er geen werkachterstand bestaat. De situatie bij de gemeenten, de rijksoverheid en de natuurbeschermingsorganisaties spreekt, zoals tabel 3.1 laat zien, voor zich zelf.

3.2 Werkachterstand in bossen en manweken

Bij de enquête is aan de eigenaren en beheerders gevraagd een schatting te geven van het aantal manweken dat nodig is om de bestaande werkachterstand weg te werken. In totaal bedraagt deze werkachterstand in de bossen van 50 ha of groter 178.580 manweken (incl. die van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten). Het merendeel daarvan komt voor rekening van de gemeenten (62.670 manweken) en de rijksoverheid (62.995). Ook bij de particuliere eigenaren is nogal wat werkachterstand in de bossen (34.975 manweken). De natuurbeschermingsorganisaties hebben in de bossen niet zoveel manweken achterstand, wat vooral verband houdt met de geringe oppervlakte bos in beheer.

1) Zie bijlage 1. Begrippen.

Tabel 3.2 Werkachterstand in bossen in manweken

Eigenaarscategorie	Aantal manweken		Waarvan dunning	
Particulieren	34.975	20%	10.320	26%
Gemeenten e.d.	62.670	35%	18.980	48%
Rijksoverheid	62.995	35%	7.775	20%
Natuurbeschermings-organisaties	17.940	10%	2.150 1)	6%
Totaal	178.580	100%	39.225 1)	100%

1) Exclusief Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

Ofschoon op tamelijk veel kleinere beheerseenheden - minder dan 250 ha bos - werkachterstand bestaat, komt het merendeel van het aantal manweken werkachterstand voor bij beheerseenheden met 1.000 ha of meer (in het bijzonder bij die van de rijksoverheid).

Gezien het specifieke karakter van het dunnen is bij de enquête gevraagd naar het aantal manweken achterstand voor dit soort werk, dat vrijwel alleen door (meer) geschoolde krachten kan worden uitgevoerd. Zoals tabel 3.2 laat zien, maakt het dunnen ruim een vijfde (39.225 manweken) van de totale werkachterstand uit. Dit verschilt per eigenaarscategorie aanzienlijk, namelijk 30% bij de particuliere beseigenaren en gemeenten en 12% bij de rijksoverheid en natuurbeschermingsorganisaties. Bijna de helft van het totale aantal manweken achterstand in het dunnen komt voor rekening van de gemeenten, een vierde voor particuliere eigenaren en een vijfde voor de rijksoverheid.

3.3 Areaal natuurterreinen met werkachterstand en aard van deze achterstand

Voor al door gebrek aan financiële middelen zijn in de afgelopen jaren in toenemende mate allerlei noodzakelijke beheersmaatregelen ten behoeve van de instandhouding van natuurterreinen achterwege gebleven. In een aantal gevallen leidde dat bij particuliere eigenaren en beheerders tot verkoop van terreinen aan de rijksoverheid en natuurbeschermingsorganisaties. Deze hebben doorgaans andere beheersdoeleinden dan de vorige eigenaren of beheerders. Ook wanneer de beheersdoelstellingen gelijk bleven, was het de vorige eigenaren meestal niet mogelijk deze doeleinden te realiseren. Bijgevolg dient er momenteel in natuurterreinen een extra hoeveelheid werk te worden uitgevoerd buiten de normale werkzaamheden om.

Op bijna de helft van het aantal beheerseenheden met natuurterreinen is er werkachterstand. Het betreft hier ruim 67.500 ha natuurterrein, dit is 62% van het totale areaal. Per eigenaarscategorie verschilt dit nogal (tabel 3.3), namelijk bij de particu-

Tabel 3.3 Werkzaamheden in natuurterreinen met werkachterstand

Eigenaarscategorie	Werkachterstand (in ha) in				Oppervlakte natuur- terrein waarin werkachterstand	
	hak- hout	heide en vennen	water en moeras	riet- en schraal- land	ha	in % van de totale opp. nat.terrein
Particulieren	508	1.938	171	7	507	4.525 39
Gemeenten e.d.	179	1.865	455	-	1.382	8.970 57
Rijksoverheid	171	4.649	130	1.048	5.723	28.810 59
Natuurbeschermings- organisaties	96 1)	875 1)	14 1)	109 1)	170 1)	25.360 77
Totaal	954 1)	9.327	770 1)	1.164 1)	7.782 1)	67.665 62

1) Exclusief Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten (detailtering onbekend).

lieren 39%, resp. 57% en 59% bij de gemeenten en de rijksoverheid en 77% van de oppervlakte natuurterrein van de natuurbeschermingsorganisaties. De rijksoverheid heeft met 28.800 ha het grootste deel van de werkachterstand in natuurterreinen, gevolgd door de natuurbeschermingsorganisaties (ruim 25.300 ha). Ook bij de gemeenten (bijna 9.000 ha) en de particulieren (ruim 4.500 ha) komt werkachterstand in natuurterreinen voor.

Al naar gelang het soort terrein varieert de oppervlakte en de mate van werkachterstand (tabel 3.3). Een qua oppervlakte geringe achterstand bestaat in hakhout (ruim 950 ha) evenals in water en moeras (770 ha). Het grootste deel van de achterstand heeft betrekking op heide en vennen (ruim 9.300 ha) en op duinen, zandverstuivingen, slikken e.d. (bijna 7.800 ha).

Werkachterstand in natuurterreinen van particuliere eigenaren komt zowel voor op kleine beheerseenheden (hakhout, water en moeras) als op grote eenheden boven 1.000 ha (heide en vennen). Bij de gemeenten maar meer nog bij de rijksoverheid en de natuurbeschermingsorganisaties is de achterstand het grootst op grote beheerseenheden (heide en vennen, water en moeras).

Wat qua arbeidsbezetting voor de bossen geldt, blijkt eveneens m.b.t. de natuurterreinen voor te komen. Dat wil zeggen dat op de beheerseenheden van particuliere eigenaren een verhoudingsgewijs groot deel geen personeel in dienst is of met los personeel wordt gewerkt, terwijl de gemeenten, de rijksoverheid en de natuurbeschermingsorganisaties in het algemeen wel vast personeel in dienst hebben. Desondanks bestaat er bij een aantal van deze categorieën werkachterstand in natuurterreinen.

3.4 Werkachterstand in natuurterreinen in manweken

Door de eigenaren en beheerders van natuurterreinen is een schatting gemaakt van het aantal manweken dat nodig is om de werkachterstand in natuurterreinen in te halen. In totaal bedraagt deze werkachterstand 46.560 manweken. Een groot deel komt voor bij de natuurbeschermingsorganisaties (21.500 manweken) en de rijksoverheid (ruim 13.000 manweken). Ook bij de gemeenten en de particulieren is de achterstand vrij aanzienlijk (resp. 5.850 en 6.130 manweken).

Tabel 3.4 Werkachterstand in natuurterreinen

Eigenaarscategorie	Aantal manweken	
Particulieren	6.130	13%
Gemeenten e.d.	5.850	13%
Rijksoverheid	13.080	28%
Natuurbeschermingsorganisaties	21.500	46%
Totaal	46.560	100%

Hoewel de werkachterstand in natuurterreinen meestal voorkomt op kleine beheerseenheden - beneden 250 ha - betreft ongeveer drie vierde van de achterstand in manweken de grotere beheerseenheden.

3.5 Totale werkachterstand in bossen en natuurterreinen in manweken

De werkachterstand kan betrekking hebben op beheerseenheden met enkel bossen of natuurterreinen, maar ook op beheerseenheden met zowel bossen als natuurterreinen. In onderstaande tabel is aangegeven om hoeveel manweken werkachterstand het gaat.

Tabel 3.5 Werkachterstand in bossen en natuurterreinen in manweken

Eigenaarscategorie	Manweken werkachterstand					
	bossen		natuurterreinen		totaal	
Particulieren	34.975	85%	6.130	15%	41.105	18%
Gemeenten e.d.	62.670	91%	5.850	9%	68.520	30%
Rijksoverheid	62.995	83%	13.080	17%	76.075	34%
Natuurbeschermings-organisaties	17.940	45%	21.500	55%	39.440	18%
Totaal	178.580	79%	46.560	21%	225.140	100%

In totaal is op de beheerseenheden met bossen en/of natuurterreinen van 50 ha of groter een werkachterstand van 225.140 manweken. Een derde deel daarvan is te vinden bij de rijksoverheid (ruim 76.000 manweken) en bijna een derde bij de gemeenten, provincies en waterschappen (ruim 68.500 manweken). Daarna volgen de particuliere eigenaren (41.100 manweken) en de natuurbeschermingsorganisaties (ruim 39.400 manweken achterstand).

Het merendeel van de totale werkachterstand in manweken komt voor in de bossen (79%) en een aanmerkelijk geringer deel in natuurterreinen. Bij de gemeenten, de rijksoverheid en de particuliere eigenaren komt rond 80% van deze achterstand voor in de bossen tegen slechts 45% bij de natuurbeschermingsorganisaties. Dit houdt verband met de naar verhouding grotere oppervlakte natuurterreinen dan bossen welke de natuurbeschermingsorganisaties in beheer hebben in vergelijking met de andere categorieën eigenaren en beheerders, terwijl daarnaast ook de doelstelling, de aard ("droge" en "natte" terreinen) en de soms moeilijke toegankelijkheid van de terreinen een rol zullen spelen.

Bij de particuliere eigenaren maar vooral bij de gemeenten komt het grootste deel van de werkachterstand (in manweken) voor op de beheerseenheden van 500 ha of kleiner, terwijl bij de natuurbeschermingsorganisaties en de rijksoverheid het accent ligt op beheerseenheden van 1.000 ha of groter.

4. Verwachtingen t.a.v. het wegwerken van de achterstand

4.1 In bossen

Van de geëquôteerde eigenaren en beheerders van bossen verwacht ruim twee derde dat de achterstand in de komende vijf jaar zal zijn weggewerkt. Bij de particulieren en de gemeenten (beide 74%) zijn dat er naar verhouding meer dan bij de rijksoverheid (beide 50%). Ongeacht dit verschil heeft het in te halen deel van de achterstand in wat sterkere mate betrekking op kleine dan op grote beheerseenheden.

Volgens de geëquôteerden zal van de in totaal 178.580 manweken werkachterstand in bossen 60% (107.075 manweken) in de komende vijf jaar zijn weg te werken. Dit percentage ligt bij de particuliere eigenaren en de rijksoverheid (resp. 71% en 74% van het totale aantal manweken) hoger dan bij de gemeenten en natuurbeschermingsorganisaties (resp. 46% en 36%). Het grootste deel van de achterstand die kan worden ingehaald, komt voor bij de rijksoverheid (46.895 = 44% van de 107.075 manweken). De achterstand bij het onderhoudswerk in bossen blijft echter voornamelijk voortbestaan bij de gemeenten (33.650 = 47% van de 71.505 manweken).

Tabel 4.1 Verwachtingen t.a.v. wegwerken werkachterstand (manweken) in bossen

Eigenaarscategorie	Werkachterstand in komende vijf jaar weggewerkt				Totaal manweken
	ja		neen		
Particulieren	24.720	71%	10.255	29%	34.975
Gemeenten e.d.	29.020	46%	33.650	54%	62.670
Rijksoverheid	46.895	74%	16.100	26%	62.995
Natuurbeschermings-organisaties	6.440	36%	11.500	64%	17.940
Totaal	107.075	60%	71.505	40%	178.580

Een aantal eigenaren en beheerders denkt de achterstand in de bossen weg te kunnen werken met behulp van de bijdrageregeling 1), gedeeltelijk aangevuld met de E-regeling, werkers in WSW-verband

- 1) In het kader van de Beschikking Bosbijdragen kunnen de boseigenaren met beheersplannen, naast een vaste bijdrage per ha, tot 75 procent subsidie krijgen voor niet-rendabele boswerkzaamheden.

en subsidie op Aanvullende Werk 1). De particuliere eigenaren rekenen daarbij vooral op de bijdrageregeling, een aanzienlijk deel ook op de E-regeling en eventueel op inschakeling van WSW-personeel. De gemeenten, en vooral de rijksoverheid denken de achterstand in de bossen in te kunnen lopen door middel van Aanvullende Werken, de E-regeling of in WSW-verband. De natuurbeschermingsorganisaties hopen de achterstand te kunnen verminderen met behulp van de E-regeling.

Tabel 4.2 Meningen over mate en wijze van wegwerken werkachterstand (manweken) in bossen

Eigenaars- categorie	Werkachterstand is weg te werken						Totaal man- weken
	ja m.b.v.			neen			
	bij- drage- reg.	E-reg./ AW of WSW	bijdr. reg. E/AW of WSW	wordt klei- ner	blijft gelijk	wordt gro- ter	
Particulieren	7.235	8.700	8.785	4.920	1.085	4.250	34.975
Gemeenten e.d.	2.830	20.215	5.975	27.780	5.705	165	62.670
Rijksoverheid	3.225	42.070	1.600	4.265	8.055	3.780	62.995
Natuurbescher- mingsorgan.	-	6.440	-	2.500	9.000	-	17.940
Totaal	13.290	77.425	16.360	39.465	23.845	8.195	178.580
	8%	43%	9%	22%	13%	5%	100%

Van de eigenaren en beheerders, zowel met een kleine als een grote oppervlakte bos, is 22% van mening dat de achterstand de komende vijf jaar weliswaar geringer zal worden maar nog niet zal zijn verdwenen (in totaal 39.465 manweken). Deze situatie doet zich vooral voor bij gemeenten (27.780 manweken). Enkele beheerders verwachten dat de werkachterstand vooralsnog ongeveer gelijk blijft (in totaal 23.845 manweken), terwijl anderen - vooral die met een grote beheerseenheid - zelfs voorzien dat de huidige achterstand nog groter zal worden (8.195 manweken). Een belangrijke oorzaak van het gelijk blijven dan wel de verwachte uitbreiding van de werkachterstand is dat het aantrekken van daartoe benodigde arbeidskrachten dan wel het aanhouden van reeds aanwezig personeel niet lonend is. Enkelen waren van mening dat voor het werk geschikte arbeidskrachten moeilijk waren aan te trekken.

1) Zie bijlage 1. Begrippen.

4.2 In natuurterreinen

Wat de natuurterreinen betreft, verwacht bijna 60% van de eigenaren en beheerders dat de werkachterstand in de komende vijf jaar kan worden weggewerkt. Van de in totaal 46.560 manweken werkachterstand in natuurterreinen zal in de komende vijf jaar naar verwachting 34% (15.680 manweken) kunnen zijn opgeheven. Dit percentage ligt het hoogst bij de gemeenten (86%) en het laagst bij natuurbeschermingsorganisaties (9%). Een aanzienlijk deel van de in te lopen achterstand komt voor bij de gemeenten (5.035 = 32% van de 15.680 manweken) en de rijksoverheid (5.430 manweken = 35%). Het voortbestaan van de achterstand bij het onderhoudswerk in natuurterreinen is vooral aanwezig bij natuurbeschermingsorganisaties (19.500 = 63% van de 30.880 manweken).

Tabel 4.3 Verwachtingen t.a.v. wegwerken werkachterstand (manweken) in natuurterreinen

Eigenaarscategorie	Werkachterstand in komende vijf jaar weggewerkt				Totaal manweken
	ja		neen		
Particulieren	3.215	52%	2.915	48%	6.130
Gemeenten e.d.	5.035	86%	815	14%	5.850
Rijksoverheid	5.430	42%	7.650	58%	13.080
Natuurbeschermings-organisaties	2.000	9%	19.500	91%	21.500
Totaal	15.680	34%	30.880	66%	46.560

Evenals ten aanzien van de bossen denkt een aantal eigenaren en beheerders de achterstand in natuurterreinen te kunnen wegwerken door middel van de bijdrageregeling ¹⁾, al dan niet aangevuld met de E-regeling, subsidie op Aanvullend Werk of door inschakeling van personeel in het kader van de Wet Sociale Werkvoorziening. Enkele beheerders denken de achterstand in te kunnen halen door het werk aan derden (bijvoorbeeld loonwerkers) uit te besteden. Soms denkt men aan een eventuele uitbreiding van het aantal werknemers of aan inschakeling van z.g. los personeel, vrijwilligers of scholieren.

Het merendeel van de werkachterstand in natuurterreinen - in totaal 30.880 manweken - zal in de komende vijf jaar niet volledig verdwenen zijn. Bij een aantal beheerders leeft wel de verwachting dat de achterstand kleiner zal worden, daarentegen bij sommige beheerders dat deze nog zal toenemen. Een en ander heeft betrekking op zowel kleine als grote beheerseenheden, ook ten aanzien van beheerseenheden waar de achterstand ongeveer hetzelfde zal blijven.

1) Beschikking Natuurbijdragen.

Tabel 4.4 Meningen over wijze en mate van wegwerken werkachterstand (manweken) in natuurterreinen

Eigenaarscategorie	Werkachterstand is weg te werken				Totaal man- weken
	ja	neen			
		wordt kleiner	blijft gelijk	wordt groter	
Particulieren	3.215	1.360	240	1.315	6.130
Gemeenten e.d.	5.035	200	335	280	5.850
Rijksoverheid	5.430	3.300	2.870	1.480	13.080
Natuurbeschermings- organisaties	2.000	9.500	10.000	-	21.500
Totaal	15.680	14.360	13.445	3.075	46.560
	34%	31%	29%	6%	100%

4.3 Wegwerken van de achterstand in bossen en natuurterreinen

Het inhalen van de werkachterstand in het onderhoudswerk ligt ten aanzien van de natuurterreinen moeilijker dan t.a.v. de bossen. In de bossen is echter na vijf jaar het niet-ingehaalde aantal manweken aanzienlijk groter dan in de natuurterreinen, namelijk 71.505 en 30.880 manweken. Overigens blijft het de vraag in welk tempo de achterstand in natuurterreinen is weg te werken, gezien de aard en de gesteldheid van de terreinen.

Van alle beheerseenheden met bossen en/of natuurterreinen met een werkachterstand verwacht ongeveer 70% van de geënquêteerde eigenaren en beheerders dat het huidige achterstallig onderhoudswerk binnen vijf jaar volledig kan worden weggewerkt. Daarmee zou dan ruim de helft van de totaal aanwezige werkachterstand verdwenen zijn (bossen 107.075 en natuurterreinen 15.680 manweken). In de praktijk zal dit meer zijn, omdat op een aantal beheerseenheden (53.825 manweken) wordt verwacht dat een gedeelte in de komende jaren kan worden ingehaald. Daar staat tegenover dat, zij het op een geringer aantal beheerseenheden, de achterstand groter wordt (tabel 4.5).

In beide vorige paragrafen is gebleken, dat nogal wat onderhoudswerk wordt uitgevoerd in het kader van Aanvullende Werken, de E-regeling of door personeel in WSW-verband. Dit wordt nog eens onderstreept door de resultaten van een ander onderzoek 1). Een beperkte of gehele opschorting van bijvoorbeeld de E-regeling zou betekenen dat van het wegwerken van de achterstand weinig terecht komt, vooral niet t.a.v. de bossen en in zekere zin ook met betrekking tot de achterstand in natuurterreinen. Gebleken is ook dat

1) Zie: Spierings, C.J.M., 1978, De huidige en toekomstige werkgelegenheid in de groene sector, Den Haag.

Tabel 4.5 Verwachtingen ten aanzien van het inhalen van de achterstand (manweken) in bossen en natuurterreinen

Eigenaarscategorie	Werkachterstand is in te halen						Totaal manweken		
	ja			neen					
	bos- sen	natuur- terrei- nen	wordt kleiner bos- natuur- sen	blijft gelijk bos- natuur- sen	wordt groter bos- natuur- sen	terrei- nen			
Particulieren	24.720	3.215	4.920	1.360	1.085	240	4.250	1.315	41.105
Gemeenten e.d.	29.020	5.035	27.780	200	5.705	335	165	280	68.520
Rijksoverheid	46.895	5.430	4.265	3.300	8.055	2.870	3.780	1.480	76.075
Natuurbeschermings-organisaties	6.440	2.000	2.500	9.500	9.000	10.000	-	-	39.440
Totaal	107.075	15.680	39.465	14.360	23.845	13.445	8.195	3.075	225.140
	55%		24%		16%		5%		100%

bij het inhalen van de bestaande achterstand in vrij sterke mate wordt gerekend op de Beschikking Bosbijdragen en Natuurbijdragen.

Van de in het onderzoek betrokken beheerseenheden met bossen en/of natuurterreinen, die op het moment van de enquête géén werk-achterstand hadden, wordt op 92% ook in de komende vijf jaar geen achterstallig onderhoudswerk verwacht. Voor de overige 8% beheerseenheden zonder achterstand zal dat in de komende jaren echer wel het geval zijn. Het betreft hier enkele grote beheerseenheden met in totaal 9.580 ha bos en 3.800 ha natuurterrein. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de werkzaamheden in de bossen ten aanzien waarvan nieuwe achterstand wordt verwacht.

Tabel 4.6 Ontstaan van nieuwe werkachterstand in bossen (in ha)

Eigenaarscategorie	Vrij- stellen	Zui- veren	Snoeien	Prunus- bestrij- ding	Dunnen
Particulieren	-	110	110	-	-
Gemeenten e.d.	140	125	80	240	20
Rijksoverheid	160	100	-	460	-
Totaal	300	335	190	700	20

De belangrijkste oorzaak van het ontstaan van nieuwe werkachterstand is het ontbreken van financiële middelen om personeel voor dit werk aan te trekken. Deze oorzaak is ook genoemd door enkele eigenaren en beheerders van natuurterreinen, waar in de komende tijd alsnog werkachterstand zal ontstaan, namelijk bij de gemeenten 95 ha heide en vennen, en bij de rijksoverheid 525 ha heide en vennen alsmede 40 ha water en moeras.

5. Werkgelegenheid in bossen en natuurterreinen in de komende jaren

5.1 Uitvoering van de werkzaamheden

Het werk in bossen en natuurterreinen kan met eigen personeel worden uitgevoerd, maar kan ook volledig of voor een deel worden uitbesteed aan houthandelaren, loonwerkers, aannemers e.d. Zoals uit het landelijk onderzoek 1) bleek, worden onderhoudswerkzaamheden in overwegende mate met eigen personeel verricht. Er is evenwel een toenemende tendentie om dit werk aan derden uit te besteden.

Bij de dunning loopt het patroon nogal uiteen. Op een aantal beheerseenheden wordt een aanzienlijk deel van het werk door eigen personeel uitgevoerd. Daarnaast vindt uitbesteding aan derden plaats, vooral op de grote beheerseenheden. In het algemeen tekent zich de tendentie af, dat op steeds meer beheerseenheden de dunning aan derden wordt overgelaten. Deze ontwikkeling heeft bij alle eigenaarscategorieën plaats.

De laatste jaren is de verkoop van hout op stam sterk toegenomen, vooral op grote beheerseenheden waarvan momenteel nog slechts een zesde deel ervan de velling door eigen personeel laat uitvoeren. Verwacht wordt dat ook op de kleine beheerseenheden dit werk in de komende jaren in toenemende mate door derden zal worden uitgevoerd.

Ook het onderhoud aan wegen en waterlopen wordt steeds meer door derden verricht. De daarvoor benodigde werktuigen en machines zijn vaak te kostbaar en worden te weinig gebruikt om dit werk in eigen beheer te kunnen uitvoeren.

5.2 Arbeidsbezetting

Van het totaal aantal geënquêteerde eigenaren en beheerders heeft 28% geen personeel in dienst voor het werk in bossen en/of natuurterreinen. Het betreft hier meestal kleine beheerseenheden van particuliere eigenaren en gemeenten. Dat ook op enkele grote beheerseenheden geen vast uitvoerend eigen personeel is, houdt enerzijds verband met de omstandigheid dat los personeel, (seizoenkrachten, part-timers) wordt ingeschakeld, anderzijds met het uitbesteden van werk aan derden. Daarvan kan overigens ook sprake zijn op kleine beheerseenheden, terwijl zich eveneens de situatie kan voordoen dat de eigenaar en/of zijn gezins- of familieleden gedurende enige tijd meewerken.

1) Spierings, C.J.M. en G.H. Wolsink, 1976, Het personeelsbestand in dienst bij eigenaren en beheerders (exclusief gemeenten) van bossen en natuurterreinen, Den Haag.

Tabel 5.1 Arbeidsbezetting (in %) op geënquêteerde beheerseenheden

Arbeidsbezetting	Parti- culie- ren	Ge- meen- ten e.d.	Rijks- over- heid	Natuur- besch. organi- saties	To- taal
Geen personeel	37	22	16	8	28
Personeel in AW/E-rege- ling of in WSW-verband	4	21	1	23	11
Alleen vast personeel	39	13	47	15	32
Vast en los personeel	7	5	5	8	4
Vast personeel en perso- neel in AW/E-regeling of in WSW-verband	8	37	16	46	20
Los personeel	4	1	14	-	4
Los personeel en perso- neel in AW/E-regeling of in WSW-verband	1	1	1	-	1
Totaal	100	100	100	100	100

Van de andere in het onderzoek betrokken beheerseenheden heeft 56% vaste arbeidskrachten in dienst, terwijl op 5% van de eenheden gedurende enige tijd alleen "los" personeel werkt. Van alle beheerseenheden is op 32% personeel werkzaam in het kader van Aanvullende Werken, de E-regeling of krachtens de Wet Sociale Werkvoorziening. Een en ander meestal in combinatie met vast personeel (20%), in enkele gevallen met "los" personeel (1%). Op 11% van het aantal beheerseenheden werkt uitsluitend personeel krachtens genoemde regeling(en).

Tussen de diverse eigenaarscategorieën zijn enkele duidelijke verschillen. Van de particuliere eigenaren heeft ruim de helft personeel in vast dienstverband, al dan niet te zamen met los personeel of personeel krachtens genoemde regeling(en), terwijl ruim een derde geen personeel heeft. Bij de gemeenten en de natuurbe-
schermingsorganisaties ligt de situatie anders, namelijk naar ver-
houding minder beheerseenheden zonder personeel, daarentegen rela-
tief meer eenheden waar inschakeling van personeel in het kader
van een of andere regeling plaatsheeft, in het bijzonder bij de
natuurbeschermingsorganisaties. Bij de rijksoverheid komt op bijna
de helft van de beheerseenheden alléén vast personeel voor, soms
is sprake van alleen "los" personeel of er komt geen personeel
voor.

Uit het landelijk onderzoek 1) naar het personeelsbestand in
de groene sector (bossen, natuurterreinen en beplantingen) is naar

1) Spierings, C.J.M., 1978, De huidige en toekomstige werkgele-
genheid in de groene sector, Den Haag.

voren gekomen dat 2.100 man uitvoerend personeel in vast dienstverband bij eigenaren en beheerders (inclusief cultuurmaatschappijen en groenvoorzieningsbedrijven) werkzaam was in bossen en natuurterreinen, naast ruim 550 man bij inlands rondhouthandelaren. Verder bleek 570 man in "los" dienstverband te werken in bossen en natuurterreinen, 865 man in het kader van Aanvullende Werken of de E-regeling en circa 500 man krachtens de Wet Sociale Werkvoorziening. Deze gegevens hebben betrekking op de situatie in 1975 op alle beheerseenheden groter dan 5 ha, terwijl het onderhavige onderzoek op 1978 slaat en beheerseenheden van 50 ha of groter omvat. Op deze kleine eenheden (5-50 ha) komt doorgaans evenwel geen vast personeel voor, soms wordt "los" personeel ingeschakeld of werkt de eigenaar of zijn familie mee. Voor zover op de kleine beheerseenheden wel een of meer man vast personeel aanwezig is, ligt de nadruk van het werk niet zozeer in de bossen en/of natuurterreinen maar op ander werk, bijvoorbeeld tuin en park of een eigen landbouwbedrijf op enkele landgoederen.

Hoewel in de afgelopen decennia het aantal personen werkzaam in bossen en natuurterreinen aanzienlijk is gedaald, bestaat de indruk dat deze daling de laatste jaren min of meer tot staan is gekomen en ook in de naaste toekomst zich niet verder zal voortzetten. Het totale aantal personen in vaste dienst dat in 1975 in bossen en natuurterreinen werkzaam was, zal derhalve nu nog hetzelfde zijn. Een in dit opzicht interessante vraag is echter in hoeverre de door pensionering openvallende arbeidsplaatsen in deze sector weer worden vervuld. Dat geldt in het bijzonder voor de werknemers bij particuliere eigenaren en beheerders.

Het los personeel en de volgens Aanvullende Werken/E-regeling tewerkgestelden zijn over het algemeen slechts tijdelijk in deze sector werkzaam, terwijl voor het WSW-personeel een arbeidsprestatie wordt gehanteerd van zo'n 30%. Het onderhavige onderzoek wijst op een toeneming van het aantal personen dat krachtens genoemde regeling in bossen en natuurterreinen werkt. Hoewel hierover geen gedetailleerde gegevens bekend zijn, zal het momenteel gaan om naar schatting 1.400 man in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling en circa 750 man in WSW-verband. In totaal zal dit op circa 800 manjaren neerkomen.

5.3 Potentiële werkgelegenheid door inhalen van de bestaande werkachterstand

Op de beheerseenheden van 50 ha of groter is de werkachterstand in totaal 225.140 manweken. Bij een aantal van 40 produktieve manweken per manjaar - in deze sector een ervaringscijfer - betekent dat een werkachterstand van 5.628 manjaren. De eigenaren en beheerders verwachten niet dat deze achterstand de eerstkomende jaren geheel en al kan worden ingelopen. Volgens hen zou over vijf jaar in de bossen 60% en in de natuurterreinen 34% van de werkachterstand kunnen worden ingehaald. Voor de komende vijf jaar komt

dat neer op 3.068 manjaren werk, namelijk 2.676 manjaren in bossen en 392 in natuurterreinen. In tabel 5.2 is dit nader uitgewerkt voor de bossen en natuurterreinen afzonderlijk en voor de verschillende eigenaarscategorieën.

Tabel 5.2 Potentiële werkgelegenheid (in manjaren) door het inhalen van de huidige werkachterstand in bossen en natuurterreinen in de komende vijf jaar

Eigenaars- categorie	Werkachterstand (manjaren)			Potentiële werkge- legenheid komende vijf jaar (manj.)			Resteert na 5 jr. (manj.)
	in bos- sen	in natuur- terrei- nen	to- taal	in bos- sen	in natuur- terrei- nen	to- taal	
Particulieren	874	153	1.027	618	80	698	329
Gemeenten e.d.	1.567	146	1.713	725	126	851	862
Rijksoverheid	1.575	327	1.902	1.172	136	1.308	594
Natuurbescher- mingsorgan.	448	538	986	161	50	211	775
Totaal	4.464	1.164	5.628	2.676	392	3.068	2.560

In de komende vijf jaar zal - in aansluiting bij de verwachtingen van de eigenaren en beheerders - in totaal 3.068 manjaren (55%) van de totale werkachterstand in bossen en natuurterreinen zijn weggewerkt. Per eigenaarscategorie ligt dit nogal verschillend. De particuliere eigenaren evenals de rijksoverheid verwachten dat over vijf jaar ruim twee derdedeel (resp. 68% = 698 manjaren en 69% = 1.308 manjaren) van de werkachterstand is ingelopen, terwijl dat bij de gemeenten vermoedelijk de helft (851 manjaren) zal zijn. Bij de natuurbeschermingsorganisaties daarentegen is de situatie veel minder rooskleurig, omdat men daar denkt slechts een vijfde (211 manjaren) van de huidige achterstand in de komende vijf jaar weg te kunnen werken. Over vijf jaar zal hier dus nog een grote achterstand in het onderhoudswerk in bossen en natuurterreinen bestaan, tenzij hiervoor extra geld beschikbaar komt.

Aan het einde van deze periode van vijf jaar zou, op grond van de verwachtingen van de geënuquêteerden, nog 2.560 manjaren werkachterstand overblijven (tabel 5.2). Een groot deel hiervan komt voor rekening van de gemeenten (862 manjaren) en de natuurbeschermingsorganisaties (775 manjaren), terwijl ook bij de rijksoverheid (594 manjaren) na vijf jaar een aanzienlijke achterstand resteert. Van achterstand is dan eveneens sprake bij de particuliere eigenaren (329 manjaren). Bovendien verwacht een deel van de beheerders nieuwe achterstand (zie hoofdstuk 4). Daarom zal er ook over vijf jaar nog een aanzienlijk potentiële werkgelegenheid zijn in het onderhoud van bossen en natuurterreinen.

5.4 Uitbreiding van de werkgelegenheid door realisering van de potentiële werkgelegenheid

Het inhalen van de bestaande werkachterstand zou, voor zover de eigenaren en beheerders daartoe mogelijkheden zien, een bron van potentiële werkgelegenheid betekenen van 3.068 manjaren, dit is werk voor gemiddeld 614 man gedurende een periode van vijf jaar.

Uit de verklaringen van de geënquêteerden omtrent het ontstaan van de werkachterstand in bossen en natuurterreinen komt naar voren, dat de achterstand alleen is weg te werken als de overheid daartoe middelen beschikbaar stelt. Hiervan uitgaand wordt nagegaan op welke wijze en voor hoeveel man werkgelegenheid kan ontstaan bij het wegwerken van dit achterstallig onderhoudswerk.

Zoals al eerder is gesteld (5.2 Arbeidsbezetting), is momenteel naar schatting 1.400 man werkzaam in bossen en natuurterreinen in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling en circa 750 in WSW-verband. Dit komt in totaal neer op circa 800 manjaren. Een deel van het werk dat door dit personeel wordt uitgevoerd, bestaat uit het "normale" onderhoud in bossen en natuurterreinen, het inrichten van recreatieve voorzieningen e.d. Een ander en aanzienlijk groter deel betreft de inhaal van achterstallig onderhoudswerk. Hoe groot dit deel is, is niet exakt bekend. Ongeveer drie kwart deel van de hoeveelheid werk in bossen en natuurterreinen is in het kader van deze regelingen gericht op de inhaal van achterstallig werk. Door voortzetting van deze werkzaamheden kan een achterstand van 3.000 manjaren werk (per jaar 600) in de komende vijf jaar worden ingehaald.

Gebleden is dat ongeveer 55% van het personeel, werkzaam in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling of in WSW-verband, aanwezig is op een aantal beheerseenheden waar volgens de geënquêteerden de werkachterstand in de komende vijf jaar is weg te werken. Indien de werkzaamheden in het kader van genoemde regelingen in de naaste toekomst op dezelfde voet worden voortgezet, zal daardoor 1.650 van de 3.068 manjaren werkachterstand kunnen worden weggewerkt.

De vraag kan worden gesteld of het juist is dat deze doorgaans permanente werkgelegenheid wordt beschouwd als tijdelijke projecten van bijzondere aard. De werkzaamheden welke voortvloeien uit genoemde regelingen worden vooral uitgevoerd op grote(re) beheerseenheden van particulieren, gemeenten, de rijksoverheid en natuurbeschermingsorganisaties. Een aanzienlijk deel van dit werk is in wezen permanent en zou kunnen worden omgezet in permanente arbeidsplaatsen. Dit kan wel leiden tot problemen, omdat zowel het werkgelegenheids- als het arbeidsvoorzieningsbeleid erbij zijn betrokken. Omzetting van tijdelijke in permanente werkgelegenheid zal echter vooral voor de arbeidskrachten werkzaam in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling gunstig zijn.

Ervan uitgaand dat voornoemde 1.650 manjaren werkachterstand kan worden weggewerkt, hetzij door voortzetting van de in de afge-

lopen jaren geldende regelingen, hetzij door omzetting daarvan in 330 permanente arbeidsplaatsen gedurende vijf jaar, dan blijven er na vijf jaar van de 3.068 manjaren nog 1.418 over.

Enkele eigenaren en beheerders verwachten de achterstand weg te kunnen werken door middel van de Beschikking Bosbijdragen en/of Natuurbijdragen. Daarbij denkt men aan een mogelijke uitbreiding van het personeelbestand, eventueel in combinatie met het inzetten van extra machines of het toepassen van een andere werkwijze. Dit zou neerkomen op 225 manjaren, of wel 45 arbeidsplaatsen voor een periode van vijf jaar. Het merendeel van de eigenaren en beheerders is echter van mening dat met behulp van genoemde Beschikkingen de achterstand kan worden ingelopen door uitbesteding aan derden (houthandel, loonwerkers, aannemers), het aantrekken van losse arbeidskrachten of door inschakeling van personeel in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling of in WSW-verband. Dit betreft 1.193 manjaren (1.418 minus 225 manjaren). Omzetting van deze potentiële werkgelegenheid in permanente arbeidsplaatsen zou vijf jaar werk voor circa 240 man betekenen. Het gaat hierbij zowel om beheers-eenheden van de rijksoverheid en gemeenten als om die van natuur-beschermingsorganisaties en particuliere eigenaren. Alleen door coördinatie van dit aanbod van werkgelegenheid zal het mogelijk zijn deze potentiële werkgelegenheid om te zetten in reële permanente werkgelegenheid.

Hoewel in de komende vijf jaar een flink deel van de achterstand bij het onderhoudswerk in bossen en natuurterreinen kan worden weggewerkt (in totaal 3.068 manjaren), zal er volgens diverse eigenaren en beheerders ook na deze periode nog een aanmerkelijke werkachterstand overblijven (tabel 5.2). Hoe deze potentiële werkgelegenheid in reële werkgelegenheid kan worden omgezet, valt niet zonder meer uit de antwoorden van de geënquêteerden af te leiden. De indruk is wel dat de problemen, welke zich op deze beheerseenheden voordoen groter zijn en anders liggen dan op de overige beheerseenheden met werkachterstand. Een deel van deze achterstand heeft een min of meer permanent en structureel karakter. Het vinden van een oplossing voor de problemen die hiermee samenhangen, is dringend geboden. Dit moge ook blijken uit onderstaande antwoorden. Zo is tamelijk vaak gewezen op de niet toereikende huidige subsidieregeling, soms op het niet van toepassing zijn van een regeling, de moeilijkheid om extra krediet te verkrijgen, de steeds hoger wordende kosten wat onder meer leidt tot personeelsvermindering, een tekort aan mankracht omdat een deel van het werk in handkracht dient te worden verricht of omdat de beheerseenheid in op-pervlakte is vergroot e.d.

De werkachterstand in bossen en natuurterreinen, welke na vijf jaar overblijft (tabel 5.2), bedraagt 2.560 manjaren. Daarvan hebben er 1.350 betrekking op achterstallig onderhoudswerk dat wordt verricht in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling of in het WSW-verband. Ook hier geldt weer dat een aanzienlijk deel van dit werk in wezen permanent werk is en zou kunnen worden omgezet in reële arbeidsplaatsen. Voortzetting van genoemde regelingen

houdt dan over een periode van vijf jaar bezien 270 arbeidsplaatsen in. Daarmee is de bestaande werkachterstand nog niet verdwenen. Indien voor de overblijvende werkachterstand van 1.210 manjaren (2.560 minus 1.350 manjaren) op korte termijn extra geld beschikbaar zou komen, zou dat voor bijvoorbeeld vijf jaar 242 arbeidsplaatsen opleveren. Een en ander op voorwaarde dat alleen door coördinatie van dit potentiële aanbod werkgelegenheid van meer permanente aard kan ontstaan.

Daarnaast zal er in de komende jaren nieuwe achterstand ontstaan, namelijk op een aantal beheerseenheden waar momenteel geen achterstand voorkomt. Ook daarin zit een stuk potentiële werkgelegenheid. Hoeveel manjaren werk dit achterstallig onderhoud met zich meebrengt, is evenwel niet bekend.

Samenvattend kan worden gesteld dat de totale werkachterstand in bossen en natuurterreinen van 50 of meer ha 5.628 manjaren bedraagt. In de komende vijf jaar kan naar de verwachting van de enquêteerden 3.068 van de 5.628 manjaren achterstand worden ingelopen door:

- nieuw personeel in dienst te nemen, eventueel door extra machines in te zetten (225 manjaren = 45 arbeidsplaatsen voor vijf jaar);
- voortzetting van de werkzaamheden in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling of volgens de Wet Sociale Werkvoorziening (1.650 manjaren of 330 permanente arbeidsplaatsen);
- coördinatie van de activiteiten in een werkverband van overheid en/of particuliere eigenaren en beheerders en/of natuurbeschermingsorganisaties en/of het diensten toeleverend bedrijfsleven (1.193 manjaren = 240 arbeidsplaatsen gedurende vijf jaar). Na vijf jaar resteert dan nog een werkachterstand van 2.560 manjaren, waarvan er 1.350 betrekking hebben op werk dat wordt uitgevoerd in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling of volgens de Wet Sociale Werkvoorziening. De overblijvende achterstand van 1.210 manjaren heeft een min of meer structureel karakter.

Conclusies

- Ten aanzien van het onderhoud van bossen en natuurterreinen van 50 ha of groter is er een werkachterstand in ruim 147.000 ha bossen en ruim 67.500 ha natuurterreinen. Deze achterstand komt naar verhouding vooral voor bij particuliere eigenaren en natuurbeschermingsorganisaties, maar de rijksoverheid heeft de grootste oppervlakte met achterstallig onderhoud.
- De totale werkachterstand bedraagt 5.628 manjaren, waarvan 4.464 in bossen en 1.164 in natuurterreinen.
- De belangrijkste oorzaken van deze achterstand bij het onderhoudswerk zijn het niet rendabel zijn van het bosbezit en het ontbreken van voldoende middelen - zowel voor bossen als natuurterreinen - voor het aantrekken van arbeidskrachten. Deze achterstand kan volgens een aantal geënquêteerden alleen worden opgeheven, indien de overheid de daartoe benodigde middelen verschafft.
- De eigenaren en beheerders verwachten in de komende vijf jaar 3.068 (bossen 2.676 en natuurterreinen 392) van de in totaal 5.628 manjaren achterstand te kunnen inlopen.
- Een deel van de werkachterstand (225 manjaren) kan worden weggewerkt door het voornemen van enkele beheerders om persoonlijk in dienst te nemen, eventueel in combinatie met het inzetten van extra machines of door het toepassen van een andere werkwijze. Dit komt neer op 45 arbeidsplaatsen voor een periode van vijf jaar.
- Een achterstand in het onderhoudswerk van 1.650 van de 3.068 manjaren kan worden ingelopen door de werkzaamheden in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling en in WSW-verband 1) voort te zetten. Gezien het vrijwel onafgebroken karakter van dit soort werk zou deze werkgelegenheid ook meer permanent zijn te maken, wat zou neerkomen op 330 arbeidsplaatsen gedurende vijf jaar.
- De resterende werkachterstand van 1.193 manjaren zou werkgelegenheid voor circa 240 man gedurende vijf jaar kunnen opleveren, indien althans de rijksoverheid, de eigenaren en beheerders evenals de toeleverende bedrijven (loonwerkers, aannemers e.d.) hun activiteiten coördineren.
- Na vijf jaar blijft een werkachterstand met een min of meer permanent en structureel karakter over van 2.560 manjaren. Daarvan hebben er 1.350 betrekking op werk dat wordt verricht in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling en in WSW-verband. Ook deze potentiële werkgelegenheid zou door coördinatie van het aanbod en de beschikking over extra financiële middelen zijn om te zetten in permanente werkgelegenheid.

1) Zie bijlage 1. Begrippen.

Slotopmerkingen

Voor een goede werkplanning is een bepaalde werkvoorraad nodig. Deze werkvoorraad is momenteel zo groot, dat sprake is van een werkachterstand. Een in Overijssel 1) in 1977 verricht verkennend onderzoek wees er reeds op. Om een indruk te krijgen van de landelijke situatie is medio 1978 aan alle eigenaren en beheerders van bossen en natuurterreinen van eenheden van 50 ha of meer gevraagd op te geven of en zo ja in hoeverre er momenteel werkachterstand bestaat dan wel de eerstkomende jaren te verwachten is, en of men kans ziet deze achterstand in de komende vijf jaar in te halen. Daarbij is uitgegaan van de meningen en opvattingen van de eigenaren en beheerders over de onderhoudstoestand van hun bossen en natuurterreinen, mede op grond van de door hen gehanteerde beheersdoelstellingen.

Uit het landelijk onderzoek bleek dat in de inhaal van het achterstallig onderhoud in bossen en natuurterreinen 615 man (3.068 manjaren) vijf jaar lang onafgebroken werk zou kunnen vinden. Daarna zou naar verwachting nog een achterstand overblijven van 2.560 manjaren, wat over een periode van bijvoorbeeld vijf jaar genomen neerkomt op circa 510 arbeidsplaatsen. Ruim de helft (gemiddeld 600 man per jaar) van deze 1.125 arbeidsplaatsen werkachterstand is momenteel tijdelijke werkgelegenheid voor circa 1.400 personen in het kader van Aanvullende Werken/E-regeling en circa 750 in WSW-verband.

Indien de rijksoverheid, de eigenaren en beheerders evenals de toeleverende bedrijven hun activiteiten zouden coördineren en als de hiertoe benodigde middelen beschikbaar worden gesteld, dan zou de huidige tijdelijke werkgelegenheid kunnen worden omgezet in 600 permanente arbeidsplaatsen. Voor de mensen die deze arbeidsplaatsen vervullen, zal deze omzetting van grote betekenis zijn. Waar deze omzetting kan plaatsvinden (gebied) en waarop deze betrekking zal hebben (bossen, natuurterreinen, de aard van de terreinen e.d.) dient nader te worden bekeken. Op deze manier kan de huidige achterstand - conform de verwachting van de geënquêteerden - inderdaad in de komende vijf jaar worden weggewerkt. De overige 800 van de 1.400 personen werkzaam op Aanvullende Werken/E-regeling evenals de circa 750 in WSW-verband zouden dan kunnen worden tewerkgesteld op die beheerseenheden waar volgens een aantal eigenaren en beheerders het achterstallig onderhoudswerk niet binnen de eerstkomende vijf jaar kan worden ingehaald, m.a.w. op beheerseenheden waar sprake is van werkachterstand met een min of meer permanent en structureel karakter.

1) Van der Linden, P. en C.J.M. Spierings, 1977, De potentiële werkgelegenheid in het onderhoud van bossen en natuurterreinen in Overijssel, Den Haag.

Bijlage 1. Begrippen

Bossen	Houtopstanden welke deel uitmaken van bij het Bosschap geregistreerde bosbouwondernemingen, welke met inbegrip van rijbeplantingen 5 ha of groter zijn.
Natuurterreinen	Niet beboste, natuurlijke of half-natuurlijke terreinen, welke van belang zijn vanuit een oogpunt van natuur- en landschapsschoon of hun natuurwetenschappelijke betekenis. Daaronder vallen o.m. heideterreinen, vennen, hoog- en laagvenen, zandverstuivingen, blauwgraslanden, weidevogelgebieden, rietvelden, grienden enz.
Beheerseenheid	Complex bossen en/of natuurterreinen welke als een eenheid worden beheerd.
E-regeling	Tijdelijke tewerkstelling van werkloze arbeidskrachten op arbeidsintensieve objecten welke qua opzet, begroting en procedure eenvoudig van aard zijn. De volgende leeftijdscategorieën komen hiervoor in aanmerking: 1e personen van 45 jaar en ouder, 2e personen van 22 tot 45 jaar mits langer dan 6 maanden als werkloos ingeschreven bij een arbeidsbureau. Bij E-objecten gaat het veelal om achterstallig onderhoud in bossen en natuurterreinen.
AW-verband	Tijdelijke tewerkstelling van werkloze valide arbeidskrachten uit de cultuurtechnische, alsook aan werkloze valide werknemers uit de civiel-technische (bouwkundige) sector. Het betreft o.m. tewerkstelling op buitenobjecten in gebieden met een hardnekkige en langdurige werkloosheid.
Wet Sociale Werkvoorziening	Beschutte arbeid voor personen die om medische redenen of andere persoonsgebonden factoren in hun oorspronkelijke beroep moeilijk plaatsbaar zijn. Deze plaatsing is niet aan een tijdsbeperking gebonden.
Vrijstellen	Het bestrijden van in de opstand ongewenste opslag, meestal berk of prunus serotina ("vogelkers").
Zuiveren	Het in een jonge bosaanplant verwijderen van bomen waaraan iets mankeert.
Snoeien	Opsnoeien vindt plaats bij die houtopstanden waarbij het de bedoeling is ten minste zaaghout te verkrijgen.
Prunusbestrijding	Verwijderen, mechanisch of chemisch, van de voor de meeste bossen en natuurterreinen ongewenste, andere begroeiing verdringende, sterk verbreide prunus serotina, ook wel Amerikaanse vogelkers genoemd.
Dunnen	Van de concurrerende bomen in een bosopstand worden de beste gehandhaafd en de minst goede verwijderd. Wordt, afhankelijk van de groei en de houtsoort, om de 3 tot 5 jaar herhaald.
Werkgelegenheid	Het geheel van mogelijkheden om arbeidskrachten te werk te stellen.
Werkomvang	De hoeveelheid werk in bossen en natuurterreinen.

Bijlage 2. Vragenlijst

Werkgelegenheid in bossen en natuurterreinen

1. Hebt u arbeiders in dienst?
 - a. Neen
 - b. Ja, ___ vaste arbeiders, waarvan ___ alleen in bossen werken,
___ in bossen en natuurterreinen,
___ alleen in natuurterreinen.
 - c. Ja, ___ losse arbeiders, waarvan ___ alleen in bossen werken,
___ in bossen en natuurterreinen,
___ alleen in natuurterreinen.
 - d. Ja, ___ personen in kader van Aanvullende Werken/E-regeling
 - e. Ja, ___ personen in kader van de Wet Sociale Werkvoorziening
2. Oppervlakte bossen: ___ ha, waarvan ___ ha in de gemeente _____
___ ha in de gemeente _____
___ ha in de gemeente _____
3. Is er de laatste vijf jaar in deze bossen werkachterstand ontstaan?
 - a. Neen → geen werkachterstand → vraag 6.
 - b. Ja, er ontstond werkachterstand bij: (overwegend in de gemeente)
 1. vrijstellen ___ ha te _____
 2. zuiveren ___ ha te _____
 3. snoeien ___ ha te _____
 4. prunusbestrijding ___ ha te _____
 5. dunning ___ ha te _____
4. Indien werkachterstand onstond in deze bossen:
Hoeveel manweken vraagt dit werk om de achterstand weg te werken?
In totaal ongeveer ___ manweken, waarvan voor dunning ___ manweken.
5. Indien werkachterstand ontstond in deze bossen:
Ziet u kans deze achterstand in de komende vijf jaar weg te werken?
 - a. Ja, met behulp van de bijdrageregeling
 - b. Ja, op een andere wijze, namelijk door ___ in de gemeente(n) _____
 - c. Neen, maar zal wel kleiner worden, omdat ___ in de gemeente(n) _____
 - d. Neen, blijft ongeveer hetzelfde, omdat _____
 - e. Neen, zal groter worden, omdat ___ in de gemeente(n) _____
6. Indien er momenteel geen werkachterstand is in deze bossen:
Verwacht u, dat er in de komende vijf jaar in deze bossen een werkachterstand zal ontstaan?
 - a. Neen, geen werkachterstand
 - b. Ja, er zal werkachterstand ontstaan bij: (overwegend in de gemeente)
 1. vrijstellen ___ ha te _____
 2. zuiveren ___ ha te _____
 3. snoeien ___ ha te _____
 4. prunusbestrijding ___ ha te _____
 5. dunning ___ ha te _____
7. Waardoor zal volgens u deze achterstand ontstaan?
Voornamelijk door _____
8. Oppervlakte natuurterreinen
___ ha hakhout in de gemeente(n) _____
___ ha heide en vennen in de gemeente(n) _____
___ ha water en moeras in de gemeente(n) _____
___ ha rietland in de gemeente(n) _____
___ ha schraalland e.d. in de gemeente(n) _____
___ overig natuurterrein in de gemeente(n) _____

Bijlage 2 (vervolg)

9. Is er de laatste vijf jaar in deze natuurterreinen werkachterstand ontstaan?
- a. Neen → géén werkachterstand → vraag 12
- b. Ja, er ontstond werkachterstand bij: (overwegend in gemeente)
1. hakhout	_____ ha te _____
2. heide en vennen	_____ ha te _____
3. water en moeras	_____ ha te _____
4. rietland	_____ ha te _____
5. schraalland e.d.	_____ ha te _____
6. overig natuurterrein	_____ ha te _____
10. Indien werkachterstand ontstond in deze natuurterreinen:
Hoeveel manweken vraagt dit werk om de achterstand weg te werken?
In totaal ongeveer _____ manweken in de maand(en) _____
11. Indien werkachterstand ontstond in deze natuurterreinen:
Ziet u kans deze achterstand in de komende vijf jaar weg te werken?
- a. Ja, namelijk door of met behulp van _____ in de gemeente(n) _____
- b. Neen, maar zal wel kleiner worden, omdat _____ in de gemeente(n) _____
- c. Neen, blijft ongeveer hetzelfde, omdat _____
- d. Neen, zal groter worden, omdat _____ in de gemeente(n) _____
12. Indien er momenteel geen werkachterstand is in deze natuurterreinen:
Verwacht U, dat er in de komende vijf jaar in deze natuurterreinen een werkachterstand zal ontstaan?
- a. Neen, geen werkachterstand
- b. Ja, er zal werkachterstand ontstaan bij: (overwegend in gemeente)
_____	_____ ha te _____
_____	_____ ha te _____
13. Waardoor zal volgens u deze achterstand ontstaan?
Voornamelijk door _____